

<http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.353>

УДК 821.161.2-992 "19" П.Франко

ЖИТТЯ ЯК МАНДРІВКА: ПОДОРОЖНІ НАРИСИ ПЕТРА ФРАНКА

Наталія Тихолоз

orcid.org/0000-0002-3968-9162

nataliya.tykholog@lnu.edu.ua

*Кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця,
докторантка*

*Кафедра української літератури імені академіка Михайла Возняка
Львівський національний університет імені Івана Франка
Вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Анотація. Розкрито ранній період творчості Петра Франка (1890–1941) як представника літературної династії Франків (наймолодшого сина Івана Франка). Розвідка базується на історико-документальних (зокрема, архівних та бібліотечних) розшуках. Наукова новизна дослідження полягає в осмисленні подорожніх нарисів Петра Франка, які довгий час перебували поза увагою дослідників через заборону постаті Франкового сина у радянському літературознавстві. Життя Петра Франка обірвав тоталітарний сталінський режим, тому його доробок залишався поза увагою дослідників. Головну увагу зосереджено на розгляді подорожніх (мандрівних) нарисів, які з'явилися у доробку Петра Франка внаслідок захоплення спортом і туризмом. З'ясовано особливості нових тематичних жанрових різновидів нарисів і репортажів: скай-нарисів і скай-репортажів (від англ. *ski* – лижі). Значна кількість текстів лижної тематики в його доробку та їхні наскрізні змістові й поетикальні особливості дають право говорити про цілісний скай-текст Петра Франка як явище спортивної й мандрівничої літератури і публіцистики. Розглянуто корпус текстів, об'єднаних топосом гір. Любов до мандрів Підгір'ям і Чорногорою, яку прищепив своїм дітям Іван Франко, знайшла відображення й у творчості його сина Петра. Стверджено, що син продовжував та розвивав гірський (а саме карпатський) текст свого батька (у його бойківсько-підгірському та гуцульсько-верховинському різновидах). Подорожні нариси Петра Франка збагатили гірський (карпатський) текст української літератури.

Ключові слова: літературна династія Франків; подорожній (мандрівний) нарис; скай-нарис; скай-репортаж; карпатський текст; туристичний маршрут; публіцистика.

На початку 1910-х років Петро Франко, великий промоутер руханки і «Пласту», яскраво заявив про себе як спортивний журналіст. Він – автор цілої низки репортажів, нарисів, заміток, статей, повідомлень із питань тіловиховання та спорту в тогочасних часописах «Сокільські вісті», «Народне слово», «Діло», «Вісти з Запорожжя», «Ілюстрована Україна», «Наша школа», «Пластовий табор» та ін. Спектр його спортивних зацікавлень дуже широкий (гімнастика, футбол, теніс, лижництво, бокс та ін.) і відображений у щільному бібліографічному списку найменувань (Тихолоз 2021d). Однак окремої уваги заслуговують його *подорожні (мандрівні) нариси*, які виростають зі спортивних зацікавлень та захоплення мандрами й еволюціонують у творчому доробку Петра Франка від «газетного», інформаційно-новинного репортажного жанру до художньо-мемуарного, а відтак трансформуються у повноформатні тревелоги. Ба більше: розуміння життя як пригоди і мандрівки – один із ключових концептів художнього світу, світогляду й характеру Петра Франка, який метафорично проєктується на всю його життєтворчість.

У творчому доробку Петра Франка цей жанр довгий час перебував поза увагою дослідників, адже ім'я молодшого сина відомого українського класика у радянський час було проскрибованим і незаслужено викресленим з історії нашої культури. У добу незалежності України діяльність Петра Франка як організатора «Пласту» і спорту, як січового стрільця та летуна у той чи той спосіб перебувала у полі уваги фахових істориків А. Харука, А. Сиви, М. Литвина, Ю. Кучабського та ін. При цьому художньо-публіцистичний доробок Петра Франка і далі знаходився на маргінесі досліджень філологів та у «тіні» слави його великого батька – Івана Франка. Чи не першою дослідницею, яка зацентрувала на творчості Петра Франка як письменника у статті «Петро Франко у вимірах часу», була його небога по братові Тарасові – мовознавиця Зіновія Франко. Однак ця розвідка побачила світ аж по її смерті (Франко 2003) і про художньо-

публіцистичні жанри там зовсім не йшлося. А тому метою цієї студії є спроба докладно проаналізувати жанр подорожного нарису в ранній творчості Петра Франка, окреслити його особливості та вплив на подальше творче становлення як письменника одного із представників творчої династії Франків в українській літературі. Тим паче, що подорожні нариси у творчій оптиці Петра Франка набувають нових жанрових модифікацій, збагачуючи тим генологічне розмаїття українського письменства першої половини ХХ ст.

І спорт, і мандрівництво (або «туристика», чи «подорожництво») на початку ХХ ст. у Галичині набирали особливої популярності серед учнівської і студентської молоді. Неабияк сприяла цьому зацікавленню також «логістична революція» «епохи паротягів», передусім прокладені залізничні колії, які пришвидшили пересування мандрівників у просторі, стимулювали прокладання нових пішохідних маршрутів не лише довкола місць свого сталого побуту, а й від ближчих чи дальших залізничних вузлів углиб незвіданих місцин Австро-Угорської імперії (сіл, гір, лісів і полів).

У подорожніх нарисах Петра Франка виразно проглядає темперамент автора, його емоційність, спортивний запал, жага до випробування себе у самотійних чи колективних «прогуляках», бажання пізнання світу і підкорення нових місцин. У автобіографії, датованій 12 лютим 1940 року, Петро Франко вважав за необхідне і важливе згадати про свої мандрівки, акцентуючи на тому, що з 1902 року (тобто з 12 років!) він самотійно улаштував пішохідні «прогульки в Карпати, прим[іром] Писаний Камінь, Ясенів, Церкви в Криворівні. Дарабами по Черемоші до Вижниці, до Черновець, на Говерлю, Піп Іван, в Калушину (Підгірки), Підлюте, Теробовля, Перемишль, Косів» (ЦДІАЛ-3). Тут, очевидно, давалася взнаки, з одного боку, родинна традиція пішохідних сімейних прогулянок околицями Львова, прильвівськими лісами, полями і селами і далі Підгір'ям і Гуцульщиною, яка вплинула на формування у Петра Франка любові до мандрів та властивий його натурі дух відваги, ризику та жаги до нових відкриттів. А з іншого боку, це був той вид спорту, яким було зайнятися найлегше¹. Бо, як писали Степан

¹ Сьогодні спорт і туризм здебільшого мисляться як окремі види суспільної діяльності та сфери національної економіки. Водночас у часи їхнього становлення та модернізації, зокрема на зламі ХІХ–ХХ століть, вони були настільки пов'язаними, що їх розглядали

Рудницький, Альфред Будзиновський і Петро Франко у замітці «Українське спортове товариство», «хто мав добрі ноги, а чув що про “наші любі Карпати”, добирав собі “товариство” та й мандрував куди очі понесли» (Рудницький, Будзиновський і Франко 1911). Окрім того, акцентуючи на «подорожництві» (синонім до слова «мандрівництво»), автори замітки наголошували і на певній тяглоті традиції цього виду спорту серед української студентської молоді, яка вже склалася на початок ХХ ст. І тут вони цілком слушно згадували свого попередника і водночас старшого сучасника Івана Франка, який був ініціатором та організатором багатоденної Українсько-руської студентської мандрівки влітку 1884 року.

Вочевидь не зайвим буде згадати й те, що батько Петра Франка свого часу був також організатором кількох туристично-краєзнавчих мандрівок галицької молоді. А 1883 року за сприянням Івана Франка створено «Кружок етнографічно-статистичний для студіювання життя і світогляду народу», а згодом – краєзнавчо-туристичний «Кружок для устроювання мандрівок по нашій краю». Українсько-руська студентська мандрівка влітку 1884-го, яку ініціював письменник, відбулася за маршрутом: Дрогобич – Східниця – Урич – Підгородці – Корчин – Верхнє Синьовидне – Тишівниця – Труханів – Бубнище – Долина – Калуш – Коломия – Делятин – Дора – Микуличин – Шипот – Майдан – гора Говерла – гора Шпиці – Гаджин – гора Піп-Іван – Буркут – Жаб’є – Кути. Була ця подорож, за свідченням самого Івана Франка, «коли не першою взагалі, то першою свідомо зорганізованою пробою товариської мандрівки українсько-руської молодіжі» (Франко 1976: с. 250–251). Про всі перипетії мандрівки він розповів у публікаціях в українській газеті «Діло». А її віршована хроніка, яку уклав той-таки Іван Франко, є пам’яткою української літературної туристики та

у нерозривній єдності, а туризм тлумачили як окремий вид спорту. Сьогодні ж існує поняття спортивного туризму – саме як окремого неолімпійського виду спорту, що полягає у проходженні певних шляхів (маршрутів) з подоланням природних та/або штучних перешкод (таких як гірські вершини і перевали – у гірському туризмі або річкові пороги – у сплавах річками). Туризм як вид спорту включає різноманітні форми (пішохідний, гірський, лижний, водний, кінний, велотуризм, спелеотуризм та ін.) й заходи фізичної активності, передусім спортивні походи всіх категорій складності, чемпіонати, першості, експедиції, екскурсії тощо. В Україні існує Федерація спортивного туризму. (Див. докладніше: Грабовський, Скалій і Скалій 2009; Фокін 2009).

своєрідного «поетичного краєзнавства». Загалом письменник брав участь в організації шести мандрівок студентської молоді Прикарпаттям і гірською частиною українських Карпат. Спеціально для студентської мандрівки 1884 року він написав пісню «В дорогу!» («Сонце по небу колує...») – віршований пролог до згаданої «Мандрівничої хронічки» (див.: Тихолоз 2021b). Покладений на музику завдяки композитору Ярославу Ярославенку, цей твір став першим гімном українських туристів, а також пластовим маршем.

Згадавши про роль Івана Франка у розвитку організованого українського туризму (див. докладніше: Тихолоз 2021c), автори замітки відзначали:

...ся традиція в нас не щезала ніколи. Кожного літа на вакації вибираються поодинокі гуртки молодежи – шкільної чи академічної [тобто студентської. – Н. Т.] – а вже рідше панночки або пані на пішу прогульку. Прогулька така триває два-три дні, деколи тиждень, а рідко вже два тижні. З їдою і нічлігом звичайно біди нема: заходиться до яких-небудь «добре знайомих» і всюди прогульковців щиро витають, бо вони приносять все «свіжі» новинки, та й цікаво впрочім нову людину і нові гадки пізнати. <...> З часом прогульок стало більше. Побудувались навіть «схоронила» на дальших верхах, що давали сякий-такий захист. Повстали навіть товариства, – але польські – щоби улегчити польським а виїмково й руським прогульковцям їх прогульки та служити їм всякими інформаціями (Рудницький, Будзиновський і Франко 1911).

Зазначимо принагідно, що український туристичний рух у період міжвоєнтя розвивався у певній опозиції до польського туризму (див. докладніше: Пустиннікова 2024). Тому метою написання і публікації замітки Степана Рудницького, Альфреда Будзиновського і Петра Франка «Українське спортове товариство», а також повідомлення Петра Франка «Подорожництво» було бажання стимулювати українську молодь до утворення «Туристичного товариства» (за взірцем інших спортивних товариств), щоб мандрівництво як окремий вид спорту розвивалося не стихійно, а організовано і планово. Про тогочасних туристів та особливості їх мандрів Петро Франко зауважував:

Хто з них зрозумів користи і приємности, які дає мандрівництво, затає «до спілки» одного або двох товаришів і йдуть куди хочуть, часто не багато або й нічого не знаючи про околицю куди йдуть. Коли «відкриють» гарні види, мальовниче каміння, глибокі печери і т. п., то ховають се для себе і не оповідають нікому. Чому? Про се хіба й самі не знають. Може, хіба, тому, що хто інший там не зайшов і того самого або й більше не побачив.

Так бути не повинно. Про се могло би подбати найкраще яке спільне товариство, в котрім прогульковці інформували би себе взаємно. Військова мапа всього не скаже а й на ній часто не зазначені догідні плаї, що не раз скорочують значно дорогу, колиби, схоронища і т. п. Короткі навіть описи подорожей зарадили би тому не мало, рівно ж світлини, з котрих можна би уложити навіть гарний пам'ятковий альбум (Франко 1911а).

Власне, настанова на те, щоб коротко описати власні подорожі, зафіксувати їх маршрут, перебіг у часі, погодні, побутові та логістичні аспекти, описати гаму звукових, нюхових та зорових вражень, спонукала Петра Франка подати у тій справі власний приклад і поділитися своїм практичним досвідом від прогулянок (чи то особистих, чи то колективних; одно- чи кількадеденних) з іншими мандрівниками та широкою громадськістю. Так, у його доробку з'явилися репортажні й подорожні нариси «На лещетах докола Львова» (1910), «Урич» (1911), «Прогулька в наші гори» (1912), «Один день прогульки студентів з України» (1912), «Лещетарська прогулька» (1913), «Пластова прогулька в околиці Львова» (1913) та ін. Ці тексти розповідали про особистий досвід лижних та гірських мандрівок Петра Франка.

Довкола Львова: прогулянки на лещетах у фокусі скай-текстів

Син Івана Франка належав до тих спортсменів, які одними з перших у Галичині засмакували зимові лижні прогулянки. Лещетарство (лижництво) Петро Франко називав «королем» зимового спорту і виявляв до нього особливу пристрасть. Цей вид спорту дозволяв добратися взимку туди, куди влітку було дістатися неможливо. Лижництво не тільки гартувало тіло й волю, а й давало змогу подивляти красу зимового лісу, споглядати засніжені поля, на повні груди впиватися чистим повітрям і всім тілом відчувати

енергетику руху. Тож не дивно, що одними з перших подорожніх нарисів Петра Франка були описи саме лещетарських мандрівок. Як твердить історик Андрій Сова, першу таку мандрівку в історії Львова здійснив 15 лютого 1909 р. проф. Іван Боберський, який об'їхав місто на лещетах за 9 годин (Сова 2018b). За його прикладом до цього активно долучилися і його учні, серед яких були Степан Гайдучок, Анатоль Лукашевич і Петро Франко.

Зокрема, 8 грудня 1910 року для популяризації лижництва серед молоді молодший син Франка здійснив «прогульку на лещетах» околицями Львова, а тиждень по тому у львівському часописі «Народне слово» з'явився його подорожній нарис «*На лещетах довкола Львова*» (Франко 1910). У цій публікації, що мала також виразні жанрові ознаки репортажу, автор докладно описав свій семигодинний лижний маршрут околицями Львова, який стартував зі Стрийського парку і проліг через Пасіки – Знесіння – Жовківську рогачку – Янівське болоня – Левандівку – Вульки і назад до Софіївки, де мешкав. У іншому своєму нарисі «*Лещетарська прогулька*» Петро Франко розповідав про ще одну свою лижну мандрівку, що відбулася 2 лютого 1913 року, тим разом до с. Брюховичів поблизу Львова. Тоді його сімнадцятикілометровий лещетарський шлях пролягав через Янівську рогачку на північний захід, попри Кортумову гору і далі до Брюхович, до джерела під Лисою горою й до Замарстинова (Франко 1913a).

Очевидно, що таких і подібних мандрівок у спортивному досвіді Петра Франка було чимало. Тим паче, що у 1911–1912 роках він був інструктором їзди на совгах (ковзанах) і лещетах (лижах) у спортивному товаристві «Україна». Зрештою, це відповідало його темпераменту та резонувало непосидючості його натури. На це вказує також і замітка Петра Франка «*Лещетні шляхи кола Львова*», у якій автор знайомить читачів часопису «Вісти з Запорожжя» із особливостями лижних доріг у Львові і його приміських околицях: від широковідомих у Стрийському парку і на Погулянці, де «нераз відбувається наука для початкуючих» (Франко 1912a), до доріг через Вульку, Пасіки, Погулянку, Янівську рогачку, Кортумову гору чи парк Камінського («Залізні води») до стрімких шляхів для досвідчених лещетарів на Чортових скелях біля Винник чи на Кайзервальді. З тексту замітки видно, що всі ці маршрути Петро

Франко неодноразово пройшов на власних лижах, не один раз намочив ноги, щоб пізнати й добре вивчити плюси і мінуси львівського гірськолижного рельєфу, його високі та небезпечні з'їзди і спади, закрути та узбіччя, великі і маленькі горбики.

Ці газетні публікації Петра Франка документували спортивний досвід їх автора та лещетарські шляхи довкола Львова на початку ХХ ст. Із подорожніх нарисів «На лещетах довкола Львова» та «Лещетарська прогулька» довідуємося про культуру лижних прогулянок минулого століття, про те, як одягалися молоді «спортовці» (черевики, наголінники, маринарка (піджак), вовнянка (зимова тепла вовняна хустка), коминярка (шапка), спортова шапка), що брали із собою в мандрівку (наплечник, ніж, сірники, масло і запасний ремінь до лиж, вазелін, склянка, мапа (карта), олівець, свиставка (свисток) і компас), із чого складався їхній лещетарський гарнітур (витовщені (намащені жиром для кращої їзди) лещети, чотири ремені і черевики, прив'язь, дручок, чи жердка), що їм смакувало під час подорожі (шоколад, печені марони (їстівні каштани), рогалики і булка з маслом, хліб, яблука), які випробування і небезпеки на них чигали (колючі дроти, корчі дикої рожі чи зарості акації з гострими шпичками, глибокі яри, вогкий сніг, що б'є в обличчя, просідання лиж на м'якому снігу, мокрий одяг і черевики, що морозять ноги та ін.) й навіть які звірята траплялися їм у засніженому лісі (головно зайці та сарни). У нарисі «На лещетах довкола Львова» Петро Франко як свого супутника згадує також і домашнього улюбленця сім'ї Франків – пса Буркуся (див. докладніше: Тихолоз 2021а). Поза тим, від них віє свіжим морозяним повітрям та естетикою білосніжних зимових краєвидів, які милували око мандрівникові і які не проминув згадати автор. Водночас лексика скай-нарисів Петра Франка – суттєвий внесок в українську спортивну термінологію.

Мандрівничі нариси Петра Франка про лещетарські прогулянки привертали увагу до лижного спорту й виконували важливу промоційну роль, популяризуючи цей вид спорту серед галичан. Бо ж лещетарство, як зауважував Петро Франко, «помимо гарних місць до їзди коло Львова», мало на той час «дуже небогато змаговців» (Франко 1912а). І головна причина такої ситуації полягала у тому, що лижництво було тоді (як і тепер) задоволенням

недешевим. «...лещети, привязь, жердка та одежа досить дорогі», – констатував Петро Франко 1912 року (Франко 1912а). А його приятель, активний спортсмен того часу, пластовий і спортивний діяч Степан Гайдучок десять років по тому в листі до Івана Боберського (від 14 грудня 1922 року) скаржився, що «зимові спорти так дорогі, що навіть професора гімназії не стати на них. Лещета 100 тисяч, совги – 17. До того треба черевики, світер, штани. Більше як ½ мільона на особу» (ЦДІАЛ-1). (Для порівняння: місячна платня Петра Франка як вчителя гімназії в Коломиї становила, наприклад, за листопад 1927 року 340 злотих (ЦДІАЛ-2)). Попри те, це все ж не завадило Петрові Франку та Степанові Гайдучку залишатися активними промоутерами цього виду спорту і серед чоловіків, і серед жінок.

Щоправда, з тим дорогим лижним реманентом Петра Франка 1911 року трапилася прикра пригода, про яку він сповіщав спортивну спільноту в замітці «*Лещетний спорт у Львові*». З його будинку на вулиці Понінського, 4 (нині – вул. Івана Франка, 152) якийсь недосвідчений злодій украв лещета, але «забув» прихопити при цьому палиці та ремені до лиж (П. Ф. [Петро Франко] 1911; див. також: Сова 2018а). Із властивим йому гумором Петро Франко писав:

Дня 20. лютого хтось, що бажає зайнятися «королем спортів»: лещетарством, «позичив» в мене без мого відома пару альпейських лещетів і то з замкнених сіней мого помешканя, де вони преспокійно стояли, не зачіпаючи нікого та дожидаючи нової прогульки. – Лещетам я зовсім не дивуюся, що покинули мою тварду школу, а лиш спритови, з яким «від'їхали»..., так що проти звичаю не оставили навіть слідів. – Незвичайно жаль мені того недотепного спортсмена, що був ласкав позичити лещети – бідака забув взяти з собою бамбусовий дручок (а може він такий вже вправлений, що може їздити і без дручка – честь йому!) і щонайгірше, що доказує його повну безглуздість, отже збиває останнє допущенє, лишив всі чотири ремені, котрими припинає лещета. Чи він все думає держати їх в руках і так «їздити»? – се був би зовсім новий львівський систем їзди. Жаліючи его з усього серця, бажав би я доповнити його гарнітур «ременем» і «дручком», по котрі зволить зголоситися в котру-небудь неділю о год. 4 по полудни при ул. Понінського ч. 4. (П. Ф. [Петро Франко] 1911).

Легка іронія (а часом і самоіронія), позитивний жарт, життєствердний гумор характеризують чи не кожен подорожній нарис Петра Франка, щоразу викликаючи у читача доброзичливий усміх на устах та залишаючи приємний післясмак від його «мандрівничих» текстів, пов'язаних чи то із зимовими спортами на лижах, чи з пішохідними прогулянками у весняно-літній період.

Тексти Петра Франка про лижні мандрівки дають підстави стверджувати особливу тематичну модифікацію спортивних нарисів і репортажів (художньо-публіцистичних жанрів, на грані яких балансують проаналізовані публікації): скай-нариси і скай-репортажі (від англ. *ski* – лижі). Ймовірно, саме синові Франка судилося бути одним із піонерів не тільки лижного спорту в Україні, а й цих жанрових модифікацій. Зважаючи на значну кількість текстів лижної тематики у його доробку та їхні наскрізні змістові й поетикальні особливості, можемо говорити про цілісний *скай-текст* Петра Франка як явище спортивної й мандрівничої літератури і публіцистики.

У горах: туристичні маршрути Підгір'ям і Чорногорою як основа карпатського тексту

Мандрівки Петра Франка як улюблений вид дозвілля та джерело творчого натхнення інспірували також корпус текстів у його творчому доробку, об'єднаних топосом гір. Ідеться про гірську тематику чи, точніше, гірський текст, у цьому разі просторово зосереджений передусім на ландшафтах Українських Карпат. У певному сенсі, син продовжував і розвивав гірський (а саме карпатський) текст свого батька (у його бойківсько-підгірському та гуцульсько-верховинському різновидах). Стежки й гостинці бойківського Підгір'я та гуцульські плаї Чорногори, любов до яких прищепив дітям Іван Франко, відмалку закоханий у красу і велич карпатських крайобразів, знайшли відображення й у творчості його сина Петра. Індивідуальні та колективні походи Карпатами стали сюжетною основою цілої низки художньо-публіцистичних творів, які тематизували пішохідний туризм мальовничими гірськими ландшафтами і в особливий спосіб розвивали гірський (карпатський) текст української літератури загалом.

З нарису «Урич» довідуємося про одноосібну дводенну

весняну мандрівку Петра Франка до села Урича (Стрийський район Львівської області), що відбулася 25–26 квітня 1911 року, коли ще де-не-де лісом та по дорозі виднівся сніг. Пішохідний маршрут мандрівника у три милі² (приблизно 22 км) пролягав з Борислава через села Мражницю і Східницю до Урича. Ініціатором подорожі виступив «Спортовий союз» техніків при львівському студентському товаристві «Основа», активним учасником якого був Петро Франко. Однак до цієї подорожі ніхто, крім самого Петра, не зголосився. Тож він вирушив у мандри самостійно і вказаний шлях подолав за три години туди і за чотири з половиною години назад наступного дня. До слова, згідно з даними Google maps, на подолання цієї відстані потрібен час понад п'ять годин пішого ходу. Проте Петро-студент (попри дощ і «знамените» грузьке та густе галицьке болото!) «англійським, скорим, туристичним кроком» (Франко 1911b) підкорив цей маршрут значно швидше. Поза тим він подав також описи не лише чудових гірських краєвидів, які траплялися на його шляху, стан дороги (подекуди добрий, так що можна навіть «їхати вигідно колесом», тобто велосипедом, а місцями і «препоганій»), а й також запахів та звукові відчуття од техногенного пейзажу Галицької Каліфорнії:

Зачуває нафтою. Нічо дивного, адже тут в землі нафта, в рурах – нафта, в воздуху сопух нафти, в жерельній воді аромат нафти, в мороженім в Бориславі і тісточках «букет» нафтовий. На сій землі все гонить за золотом, хоча б воно мало й препоганій запах ропи і людського поту. <...> На противній горі чути рух і скрип коліс фабрики, котрими засіяна гора, ще працюють. Світла приязно блимають. Темнота збільшає (Франко 1911b).

Пізнавальними для сучасних дослідників туристичних мандрівок є також відверті свідчення мандрівника про побутовий бік походу, зокрема умови ночівлі та харчування туриста. Так, коли зовсім споночіло, втомлений Петро Франко у пошуках нічлігу не зупиняється у польських учителів, а усе ж шукає собі пристанища серед українців, учасників товариства «Сокіл». А сама ночівля

² Одна миля у той час налічувала 7496 м.

і вечеря виглядала у часі тої мандрівки, за описом Петра Франка, дуже скромно і невибагливо, цілком по-спартанськи:

Вечеряю водою і лягаю спати на соломі, котру господар кинув на «ліжко» с[е] зн[ачить] на ряд деревляних дощок, котрі тягнуться від печі до супротивної стіни. На солону стелю свій плащ і лягаю, дожидаючи спокійно рана. Щоби не було скучно, обертаюся раз-по-раз, роблю частинні «масажі» після Міллера (хоч в іншій цілі) і так з трудом дожидаю 5 год[ини] рано. Снідаю вужениною зимною і хлібом (черствим) в склепі [магазині. – Н. Т.] та йду до «Каменя» [йдеться про скелі фортеці «Тустань», історичної пам'ятки архітектури і природи XII–XVI ст. поблизу с. Урича. – Н. Т.]... (Франко 1911b).

Одначе мета подорожі – підкорення скель старої фортифікаційної споруди «Тустань» і споглядання довколишньої краси флори і фауни, високих шпилів каменю та страшних проваль довкола – усе це слугувало гарною винагородою мандрівникові за його відвагу й компенсувало всі незручності подорожі. На зворотному шляху додому в Бориславі Петро Франко зайшов також «на поклін» і до відомого письменника, одного з творців «бориславського тексту» в українській літературі, Стефана Коваліва (Стефана П'ятки), а далі о 4:19 вирушив поїздом до Львова, куди прибув о 8-й годині вечора. Так докладно описана подорож до краю нафти і церезини та згадка про Стефана Коваліва, що мешкав у Бориславі, очевидно, мали наштотувати наступних «прогульковців» на пішохідні маршрути, що могли б бути пов'язані також і з цікавим літературним краєзнавством та глибшим культурним пізнанням бориславського регіону.

Про ще одну свою весняну одноосібну мандрівку, що тривала майже два тижні, Петро Франко докладно розповів у подорожньому нарисі «Прогулька в наші гори». Його маршрут пролягав залізницею зі Львова до Станіславова, а далі пішо через такі населені пункти, як Ворохта – Жаб'є (нині Верховина) – Ясенів – Криворівня – Жаб'є – Зелене – Буркут – Явірник – Ільці – Криворівня – Вижниця, з якої уже назад поїздом до Львова. У цьому нарисі, як і в попередньому, виразно простежуємо настанову автора на ретельне передання власного досвіду і ознайомлення читачів із логістичними

і практичними аспектами подорожі (як і чим доїхати, куди далі рухатися пішо, повз які річки йти, чим зайнятися на лоні природи).

Зокрема, у цій мандрівці Петро Франко, прибувши до Криворівні, ще того самого дня йде на рибу, яку ловить видельцем. Ба більше, тут-таки він розповідає, що це за спосіб: «На мілкій воді підноситься камінь палицею, а з-під каменя вискакує “бабка”, котру пробиваєся видельцем» (Франко 1912d). Саме такий спосіб ловлі риби перейняв Іван Франко від місцевих гуцулів (про це згадує у своєму нарисі «Іван Франко і спорт» Тарас Франко (див.: Франко 1927)), а згодом навчив і своїх синів ловити «слижів та бабок» (дрібну рибу) на мілководді на ості, або видельцем (Франко 1937: с. 9). Наступного дня з Криворівні замандрував Петро Франко з гуцульським приятелем до мальовничих скель і печерного підземелля (там навіть улітку був лід), які гуцули називали «Церквами (Довбушанками)», а ще через день пустився у дорогу до Буркута, де залишився на три дні. У Буркуті, як і в Криворівні, він ловив рибу – «пструги з вудкою» (хоча саме того разу риби «ловилися слабо»). Поза тим у своєму нарисі Петро Франко з промоційною метою і не без часточки гумору писав про рекреаційний чар Буркута таке:

За цей час приглянувся я буркутським порядкам. Поляків тут не буває, хоч заряд польський і всі написи в польським язиці. Зате українців і русинів було, пр[и]м[іром], сего значно більше <...>. Все є в Буркуті: і чудова околиця, ліс і ріка, і купіль, і шклянка кави за 60 сот. без жадних сталих додатків, і пес, що кусає за ногу навіть без винагороди... (Франко 1912d).

Важливою складовою мандрівок Петра Франка було спілкування з культурними діячами краю, у яких мандрівник або зупинявся на ніч, або заходив до них по дорозі свого маршруту. Якщо у нарисі «Урич» Петро Франко на зворотному шляху додому відвідує Степана Коваліва, то у нарисі «Прогулька в наші гори» він, вертаючи з Буркута, не минає у Явірнику дому панства Крушельницьких, у яких мав «нагоду оглянути знамениті шкільні читанки, уложені п. Крушельницьким а багато ілюстровані і п. Кобринським» (Франко 1912d). А в нарисі «Один день прогульки студентів з України» всі «прогульковці» після гірської мандрівки

спускаються до Болехова до «Народного дому» на «спільний підвечірок» з місцевою інтелігенцією, між якою була присутня також і письменниця Наталія Кобринська (Франко 1912с).

У нарисах «Один день прогульки студентів з України» та «Пластова прогулька в околиці Львова» автор описав одноденні колективні мандрівки до скель у с. Бубнище поблизу Болехова та на Лису гору у Львові відповідно. Учасниками першої мандрівки були дев'ятеро осіб, шестеро з яких – студенти з Великої України; їх пішохідний маршрут пролягав із Нижнього Синевидного до скель Довбуша в урочищі Бубнище, а далі спуск до ріки Сукіль, від якої фірами до Болехова. Піша мандрівка десяти львівських пластунів з нарису «Пластова прогулька в околиці Львова» розпочалася від костелу святої Анни до Лисої гори із зупинками біля військової стрільниці та біля ставка на Кортумівці і далі з виходом на Янівську вулицю.

Обидва тексти передають позитивну атмосферу мандрів, задоволення від споглядання розкішних краєвидів та незле описують харчовий кошик тогочасних туристів. Зокрема, з нарису «Один день прогульки студентів з України» довідуємося, що мандрівники в Бубнищі «кілька разів снідали, два рази обідали і раз підвечіркували хлібом, сіллю, водою, чоколядою..., сардинками, ковбасою, содовою водою, чаєм і ще іншими віктуалами» (Франко 1912с). А львівські пластуни у часі своїх зупинок «варять чоколяду» та «горохову зупу» (Франко 1913b) з ковбасками. Поза тим, пластуни вчаться також розкладати вогонь, уряджують забави та ігри на свіжому повітрі, спостерігають за природою і виробляють у собі вміння бути самостійним, «так щоби кождий всюди міг собі дати раду» (Франко 1912b).

Петро Франко став одним із організаторів літнього пластового табору в Карпатах, з якого були заплановані «ближчі і дальші виправи на верхи Чорногори» (Франко 1914a) для всіх учасників табору. Про це він як організатор сповіщав у своєму дописі «Вакаційний пластовий табір» у газеті «Діло» 1 липня 1914 року, закликаючи молодь до участі у таборі. Прикметно, що координаційною адресою для оголошень був Дім Франків на вул. Понінського, 4. Нарису про мандри у часі цього табору Петро Франко уже не написав. 15 серпня 1914 р. у тій-таки газеті «Діло»

з'явилася лише коротка інформація за його підписом про те, що «вакаційний пластовий табор уже звинено» (тобто згорнуто) (Франко 1914а). А рівно п'ять днів по тому, 20 серпня 1914 року, автор цієї замітки зголосився до Української бойової управи. У його життя, як і в життя мільйонів українців, увірвалася Перша світова війна...

Висновуючи, відзначу, що жанр подорожнього нарису в ранній творчості Петра Франка постає як таке собі справоздання (звіт чи репортаж) із мандрівки, в якому наявні кілька обов'язкових структурних елементів: докладний опис самого маршруту та способу його подолання, точний час початку і кінця подорожі, короткий опис подорожніх краєвидів та ландшафтів, зустрічних перехожих, доріг, харчування та (якщо це багатоденна мандрівка) місця ночівлі. Документальна складова тісно пов'язана із особистими враженнями та емоціями мандрівника, його суб'єктивним, набутих у подорожі, досвідом. Обов'язковою рисою нарисового стилю Петра Франка є також його фірмовий делікатний гумор чи фінальний дотеп, який присутній у той чи той спосіб в усіх текстах його авторства.

Тексти ці – важливі артефакти української non fiction-літератури, що документували спортивні, пластові й туристичні події початку ХХ ст., показували особливості їх перебігу, атмосферу та дух тогочасного молодіжного руху. На їх основі можна реконструювати ті умови та обставини, у яких творився і розвивався лижний спорт, а також, ширше кажучи, мандрівництво у Галичині.

У своїх подорожніх нарисах Петро Франко постає як розвідник і випробовувач нових туристичних маршрутів. Його мандрівні нариси популяризували подорожництво; знайомили читачів із новими місцями; інтригували розповіддю; подавали власний приклад мандрів, інформуючи про обставини їх перебігу, і в такий спосіб заохочували інших (можливо, несміливих читачів) здобувати власний досвід мандрівництва; підказували, що потрібно було б доповнити чи вдосконалити для більшого комфорту таких подорожей; розбуджували зацікавлення у тих, хто читав і сумнівався або не наважувався укласти власний маршрут; врешті – показували приклад того, як можна і треба ділитися з громадою набутих туристичними та спортивними знаннями.

При цьому самі мандрівки не лише знайомили з малознаними місцинами рідного краю, а й вдовольняли жагу пізнання і наповнювали організм адреналіном, а душу насолодою від споглядання і пізнання нового, від підкорення нових вершин. Бо ж були вони водночас і дослідженням того середовища, куди змандрував автор. Відтак мандрівні нариси Петра Франка демонстрували його вміння бачити красу в різних куточках рідного краю: чи то в розкішних краєвидах Карпат, чи в техногенних ландшафтах бориславського регіону, звуках і запахах нових місць, світлотінях та випадкових подорожніх. У цих текстах натрапляємо на пейзажні замальовки та чудові емоційно-настроєві пасажі, що дають змогу зрозуміти «філософію» мандрівника, пізнати кулінарні вподобання тодішніх спортсменів. Водночас тексти Петра Франка правдиво, відверто і без прикрас описували реалії тогочасного побуту, вказували на проблемні моменти, як, приміром, «препогані дороги», «знамените» і «грузьке» (Франко 1911b) галицьке болото, холодна вечерея, незручний нічліг або й виклик самому йти в гори, без супутників, бо ніхто не зголосився.

До того ж вони також накреслювали важливі для розвитку українського суспільства перспективи виходу поза межі повсякденного щоденного світу, в якому минали будні «прогульковців». Це стимулювало порівнювати різні місцини між собою, а самих чи то селян, чи то містян спонукало розвиватися й вибудовувати українську туристичну інфраструктуру. Невипадково безіменний автор у статті «Мандруємо?», що передувала публікації нарису Петра Франка «Прогулька в наші гори», писав, що ті люди, які не вийшли за межі свого повіту чи села, «не можуть легко і свobodно думати», а відтак і бути здоровими суб'єктами суспільного прогресу:

Люди з тих сіл чи міст, що ніде не були, ніде не заходили, нічого не виділи, живуть бездушно з дня на день, все так само в болоті, сьмітю, непорядку, темноті і нужді. Для того то повинні свідомі члени нашого народу думати про улаштування мандрівок з сіл і міст». Лише «тоді прийдуть до нас нові гадки і нова охота до праці (*Мандруємо?* 1912: с. 1).

Іншими словами: розвиток здорового конкурентного і працездатного українського суспільства прямо пропорційно залежить від його готовності мандрувати (бо мандри – це джерело натхнення до праці!) і приймати у себе мандрівників. Тобто мандрівництво мало би стати також і важливою складовою економічного зростання для провінційних галицьких сіл і містечок, монетизуючи і конвертуючи яскраві враження подорожніх у добробут Галичини. «Наші села над Дністром і в Карпатах можуть мати прекрасний заробок, наколи би приготували свої хати і своє господарство до побуту мандрівників і повідомили про це в часописах», – зауважував той-таки анонімний автор у статті «Мандруємо?» (*Мандруємо?* 1912: с. 2).

Тож і з цього огляду значення подорожніх нарисів Петра Франка було великим, бо руйнувало стереотипні уявлення галичан про свій край та про традиційний промисел, що був замкнутий здебільшого на рільництві, і накреслювало перспективи додаткових (чи навіть альтернативних) економічних шляхів розвитку та досягнення ширших горизонтів у національному самоусвідомленні. У цьому ключі видається дуже слушним спостереження сучасного дослідника Миколи Васьківа, який висловлює припущення, що мандрівний нарис «слабко розвився в тих національних літературах, які репрезентували колоніальні народи» (Васьків 2014: с. 148). І натомість розвиток цього жанру пов'язаний із глибшим пізнанням себе та інших.

Тож спортивно-пластова й мандрівна публіцистика Петра Франка – важливий документ громадської активності автора, його небайдужості до суспільних питань та яскраве свідчення його організаторських здібностей, ініціативності, упертості й наполегливості. Вона демонструвала пасіонарну позицію молодого покоління українців, вихованих на текстах та активній громадській позиції самого Івана Франка, яка стимулювала їх не залишатися байдужими і не пасувати перед викликами нової доби. А відтак і братися за перо і писати, примножуючи скарбницю національної літератури в жанрі мандрівного нарису.

Васьків, М. (2014). Мандрівний нарис як спосіб пізнання іншого й самого себе. В: Bracka, M. et al. (red.). *Ukraińska humanistyka i słowiańskie paralele*, t. 1, s. 135–155.

- Грабовський, Ю., Скалій, О. і Скалій, Т. (2009). *Спортивний туризм*. Навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 304 с.
- Мандруємо? (1912). *Вісти з Запорожжя*, № 69, 30. V, с. 1–2.
- П. Ф. [Петро Франко] (1911). Лещетний спорт у Львові. *Вісти з Запорожжя*, № 56, 30.IV, с. 7.
- Пустиннікова, І. (2024). *Карпати. Коротка історія мандрів*. Львів : Локальна історія, 360 с.
- Рудницький, С., Будзиновський, А. і Франко, П. (1911). Українське спортове товариство. *Діло*, № 212, 25. X, с. 7.
- Сова, А. (2018а). Бережіть спортове спорядження, або Як взимку 1910 року з будинку Івана Франка вкрали лещета. *Фотографії старого Львова*, 16 лютого. URL: <https://photo-lviv.in.ua/berezhit-sportove-sporjadzhennya-abo-yak-vzymku-1910-roku-z-budynku-ivana-franka-vkraly-lescheta/> (дата звернення: 20.07.2024).
- Сова, А. (2018b). На лещетах довкола Львова (невідомі публікація Петра Франка). *Франко:Наживо*, 7 лютого. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2018/02/07/на-лещетах-довкола-львова-невідомі-пу/> (дата звернення: 20.07.2024).
- Тихолоз, Б. (2021а). Буркусь: хто сторожив спокій дому Франка? *Науковий вісник Національного музею Івана Франка*, вип. 3 (23), с. 69–77.
- Тихолоз, Б. (упор.) (2021b). *В дорогу з Франком. Мандруймо Львівщиною*. Львів : [Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка], 112 с.
- Тихолоз, Б. (упор.) (2021с). *Франкомандри+ : Путівник*. Львів : [Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка], 224 с.
- Тихолоз, Н. (2021d). *Петро Франко: Формула долі. (Життєпис на тлі доби)*. Монографія. Львів : [Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка], 288 с.
- Фокін, С. (2009). *Спортивний туризм*. Навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 140 с.
- Франко, З. (2003). Петро Франко у вимірах часу. В: Вальо, М. (упор.). *Зеновія Франко (1925–1991): Статті. Спогади. Матеріали*. Упоряд і наук. ред.; передм. О. Романіва. Львів : [ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України], с. 63–76.
- Франко, І. (1976). Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р. В: Франко, І. *Зібрання творів*. У 50 т. Київ : Наукова думка, т. 3, с. 250–262.
- Франко, П. (1910). На лещетах довкола Львова. *Народне слово*, № 451, 15.XII, с. 6–7.
- Франко, П. (1911а). Подорожництво. *Діло*, № 207, 18.IX, с. 7.
- Франко, П. (1911b). Урич. *Вісти з Запорожжя*, № 57, 30.V, с. 5–6.
- Франко, П. (1912а). Лещетні шляхи коло Львова. *Вісти з Запорожжя*, № 66, 28. II, с. 1–2.

- Франко, П. (1912b). Наші прогульки. *Діло*, № 257, 14.XI, с. 7.
- Франко, П. (1912c). Один день прогульки студентів з України. *Діло*, № 149, 4. VII, с. 6.
- Франко, П. (1912d). Прогулька в наші гори. *Вісти з Запорожжя*, № 69, 30.V, с. 2–3.
- Франко, П. (1913a). Лещетарська прогулька. *Діло*, № 27, 5.II, с. 7.
- Франко, П. (1913b). Пластова прогулька в околиці Львова. *Діло*, № 67, 26.III, с. 8.
- Франко, П. (1914a). Вакаційний пластовий табор уже звинено... *Діло*, № 182, 15.VIII, с. 7.
- Франко, П. (1914b). Вакаційний пластовий табор. *Діло*, № 144, 1.VII, с. 7.
- Франко, П. (1937). *Іван Франко з близька*. Львів, 32 с.
- Франко, Т. (1927). Іван Франко і спорт. *Світ*, № 8, 25.IV, с. 7.
- ЦДІАЛ-1: Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 366, оп. 1, спр. 11, арк. 18 зв.
- ЦДІАЛ-2: Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 366, оп. 1, спр. 3, арк. 89.
- ЦДІАЛ-3: Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 640, оп. 1, спр. 1, арк. 1–2.

LIFE AS A JOURNEY: TRAVEL ESSAYS OF PETRO FRANKO

Nataliia Tykholoz

orcid.org/0000-0002-3968-9162

nataliya.tykholoz@lnu.edu.ua

*Department of Ukrainian Literature named after Acad. M. Wozniak
Ivan Franko Lviv National University
University Street 1, 79000, Lviv, Ukraine*

Abstract. The article reveals the early period of work of Petro Franko (1890–1941) as a representative of the literary Franko dynasty (the youngest son of Ivan Franko). The exploration is based on historical-documentary searches, in particular archival and library. The scientific novelty of the exploration lies in consideration of Petro Franko’s travel essays, which for a long time were out of the attention of researchers due to the prohibition the figure of Ivan Franko’s son in Soviet literary studies. Petro Franko’s life was cut short by the totalitarian Stalinist regime and in consequence of his works were overlooked by researchers. The main attention is focused on the consideration of travel (traveling) essays appeared in the works of Peter Franko as a result of his passion for sports and tourism. The peculiarities of new thematic genre types of essays and reports are clarified: ski essays and ski reports (from the English ski – skiing). A significant number of texts on the topic of skiing in his work and their cross-cutting content and poetic features

give the right to claim about Petro Franko's complete ski text as a phenomenon of sports and travel literature and journalism. The corpus of texts united by the topos of mountains is also taken into consideration. Ivan Franko's love for traveling in Pidgirya and Chornagora, attached to his children, was also reflected in the work of his son Petro. It is asserted that the son continued and developed the mountain (in particular the Carpathians) text of his father (in his Boykivsko-Pidgirnyi and Hutsulsko-Verkhovynskyi variations). Peter Franko's travel essays enriched the mountain (Carpathian) text of Ukrainian literature.

Keywords: the literary dynasty of the Franko; travel essay; ski-essay; ski-reportage; Carpathian text; tourist route; journalism.

References

- Vaskiv, M. (2014). Mandrivnyi narys iak sposib piznannia inshoho i samoho sebe [Sketch of wandering as way to meet other and himself]. *Ukrain'ska humanistyka i slovianskie paralele*. In: Bracka, M. et al. (red.). *Ukrain'ska humanistyka i slovianskie paralele*, t. 1, s. 135–155. (in Ukrainian).
- Hrabovskyi, Y., Skaliy, O. and Skaliy, T. (2009). *Sportyvnyi turizm* [Sports tourism]. Ternopil : Navchal'na knyha – Bohdan, 304 p. (in Ukrainian).
- Mandruemo? [Traveling?] (1912). *Visty z Zaporozha*, no. 69, 30.V, pp. 1–2. (in Ukrainian).
- P. F. [Petro Franko] (1911). Leshchetnyi sport u L'vovi [Skiing in Lviv]. *Visty z Zaporozha*, no. 56, 30.IV, p. 7. (in Ukrainian).
- Pustynnikova, I. (2024). *Karpaty. Korotka istoriia mandriv* [The Carpathians. A short history of travels]. Lviv : Lokal'na istoriia, 360 p. (in Ukrainian).
- Rudnytskyi, S., Budzynovskyi, A. and Franko, P. (1911). Ukraïns'ke sportove tovarystvo. *Dilo*, no. 212, 25.X, p. 7. (in Ukrainian).
- Sova, A. (2018a). Berezhit' sportove sporiadzhennia, abo Iak vzymku 1910 roku z budynku Ivana Franka vkraly leshcheta [Take care of sports equipment, or How skis were stolen from Ivan Franko's house in winter 1910]. *Fotografii staroho L'vova*. February 16. (in Ukrainian). URL: <https://photo-lviv.in.ua/berezhit-sportove-sporyadzhennya-abo-yak-vzymku-1910-roku-z-budynku-ivana-franka-vkraly-lescheta/> (accessed: 20.07.2024).
- Sova, A. (2018b). Na leshchetakh dovkola Lvova (nevidoma publikatsiia Petra Franka) [Skiing around Lviv (unknown publication by Petro Franko)]. *Franko:Nazhyvo*. February 7. (in Ukrainian). URL: <https://frankolive.wordpress.com/2018/02/07на-лещетах-довкола-львова-невідомо-пу/> (accessed: 20.07.2024).
- Tykholog, B. (2021a). Burkus': khto storozhyv spokii domu Franka? [Burcus: who guarded the peace of Franko's house?]. *Naukovyi visnyk Natsional'noho muzeiu Ivana Franka*, vol. 3 (23), pp. 69–77. (in Ukrainian).
- Tykholog, B. (comp.) (2021b). *V dorohu z Frankom. Mandruimo L'vivshchynoiu* [On the road with Franko. Let's travel around Lviv region]. Lviv : [Lvivskyi

- natsionalnyi literaturno-memorialnyi muzei Ivana Franka], 112 p. (in Ukrainian).
- Tykholog, B. (comp.) (2021c). *Frankomandry+: Putivnyk* [Frankotravel+: Guide]. Lviv : [L'vivs'kyi natsional'nyi literaturno-memorialnyi muzei Ivana Franka], 224 p. (in Ukrainian).
- Tykholog, N. (2021d). *Petro Franko: Formula doli. (Zhyttiepys na tli doby)* [Petro Franko: The formula of fate. A biography against the background of the era]. Lviv : [L'vivs'kyi natsional'nyi literaturno-memorialnyi muzei Ivana Franka], 288 p. (in Ukrainian).
- Fokin, S. (2009). *Sportyvnyi turyzm* [Sports tourism]. Kyiv : Vyd-vo Nats. aviats. un-tu "NAU-druk", 140 p. (in Ukrainian).
- Franko, Z. (2003). Petro Franko u vymirakh chasu [Petro Franko in the dimensions of time]. In: Valo, M. (comp.). *Zenoviia Franko (1925–1991): Statti. Spohady. Materialy*. Lviv : [LNB im. V. Stefanyka NAN Ukraïny], pp. 63–76. (in Ukrainian).
- Franko, I. (1976). Ukraïns'ko-rus'ka students'ka mandrivka litom 1884 r. [Ukrainian-ruthenian student trip in the summer of 1884]. In: Franko, I. *Zibrannia tvoriv*. In 50 vols. Kyiv : Naukova dumka, vol. 3, pp. 250–262. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1910). Na leshchetakh dovkola L'vova. *Narodne slovo*, no. 451, 15.XII, pp. 6–7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1911a). Podorozhnytstvo [Traveling]. *Dilo*, no. 207, 18.IX, p. 7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1911b). Urych. *Visty z Zaporozha*, no. 57, 30.V, pp. 5–6. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1912a). Leshchetni shliakhy kolo L'vova [Ski trails around Lviv]. *Visty z Zaporozha*, no. 66, 28. II, pp. 1–2. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1912b). Nashi prohul'ky [Our walks]. *Dilo*, no. 257, 14.XI, p. 7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1912c). Odyn den' prohul'ky studentiv z Ukraïny [One day of walking by students from Ukraine]. *Dilo*, no. 149, 4.VII, p. 6. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1912d). Prohul'ka v nashi hory [A walk in our mountains]. *Visty z Zaporozha*, no. 69, 30.V, pp. 2–3. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1913a). Leshchetars'ka prohul'ka [Ski walk]. *Dilo*, no. 27, 5.II, p. 7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1913b). Plastova prohul'ka v okolytsi L'vova [Plast walk in the vicinity of Lviv]. *Dilo*, no. 67, 26.III, p. 8. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1914a). Vakatsyyni plastovy tabor uzhe zvyneno... [Vacation Plast camp is over...]. *Dilo*, no. 182, 15.VIII, p. 7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1914b). Vakatsyyni plastovy tabor [Vacation Plast camp]. *Dilo*, no. 144, 1.VII, p. 7. (in Ukrainian).
- Franko, P. (1937). *Ivan Franko z blyz'ka* [Ivan Franko up close]. Lviv, 32 p. (in Ukrainian).

Franko, T. (1927). Ivan Franko i sport [Ivan Franko and sport]. *Svit*, no. 8, 25.IV, p. 7. (in Ukrainian).

TsDIAL-1: Tsentral'nyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukraïny. Lviv, f. 366, op. 1, spr. 11, ark. 18 zv. (in Ukrainian).

TsDIAL-2: Tsentra'lnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukraïny. Lviv, f. 366, op. 1, spr. 3, ark. 89. (in Ukrainian).

TsDIAL-3: Tsentral'nyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukraïny. Lviv, f. 640, op. 1, spr. 1, ark. 1–2. (in Ukrainian).

Suggested citation

Tykholog, N. (2024). Zhyttia iak mandrivka: podorozhni narisy Petra Franka [Life as a Journey: Travel Essays of Petro Franko]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 110, pp. 353–374. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.353>

Стаття надійшла до редакції 12.08.2024 р.

Стаття прийнята до друку 25.11.2024 р.